

Vught, 23-11-'45
Kampdijkhlaar 14

Geachte bijbelen en Mevr. Winterdijk,

Via de K.L.M heb ik de brief ont-
-vangen, die U aan Dick geschreven heeft; en loekeer
- ik en steeds naar verlangd heb kennis met U te mo-
- gen maken, valt dit eerste contact me bijzonder zwaar,
- want nu heb ik de droevige plicht U mede te delen, dat
- het onze lieve Dick niet goed gegaan is, en dat hij 6 April
- 1945 te Rütterunghausen is overleden.

U heeft nog nooit van mij gehoord,
- maar Dick en ik hebben erg veel van elkaar gehouden,
- en als alles anders gelopen was, zouden we nu al ge-
- trouwd geweest zijn. Toen Dick als vriend van mijn
- broer, die ook bij de luchtvaart was, voor het eerst
- bij ons thuis kwam, was de verlosing met Anje
- al verbroken. Ik weet weinig van Laats meer af.

Toen ik 10 Mei 1945 het concentratiekamp
- ontving, dat jaap 6 April '45 in een concentratiekamp
- overleden was, was er toen in me omringing!, en hoe
- vaak gingen mijn gedachten met nacht uit!; ik
- hende U niet, hoewel ik wist wat U voor Dick bete-
- kende, en ook omgekeerd.

En daarom valt het me dubbel
- zwaar U dit te moeten schrijven, en de diep tragische
- geschiedenis van mijn lieve dappere jongen welk op te
- moeten raken. Maar Dick heeft met in zijn laatste
- brief gevraagd, mocht het ook verkeer met hem af-
- helpen, U alles over hem te willen vertellen, en ik
- geloof toch ook, dat "hoe" alles ook met Dick gegaan is,
- U toch alles van hem wilt weten, en ik hoop mijn
- best doen. U in een goede volgorde alles mede te
- delen.

Voor ik Dick kende leefte hij bij de C.C.D.
- gewerkt in Mijdrecht. Daarna bij de J.V. Philips
- in 1941, al reizen mijn broer heeft ontbonden heeft, ten
- hij daarna ook veel bij ons thuis geweest is. Iedereen
- die Dick ontmoette en hem leerde kennen, hield van hem,
- en zo heeft Dick bij ons, ook voor mij met elkaar gingen,
- het welk veel-furdjes doorgebracht. Als Dick bijbelen
- kwam, s'chem de Mor up was en leven.

Nu moet ik begrijpen, dat hier door al die bezettings-
-faren heen, steeds mannen naar Duitsland
gedeporteerd werden, arbeiders voor de - arbeids-
-schat, onze studenten, onze officieren en onderoffi-
-cieren, om van ons land een onmachtloze staat
te maken, waarmede de jonge en brachtige kern ver-
-dueren was. Steeds werden er recepties gehouden,
en wie degenen, die ondergedoken was, in hun
handen op. De bezettingstijd was mijn meselij geweest,
vooral voor onze mannen, zoals dat ook in Londen
wel het geval geweest is. Er is door stappers
mannen gestreden en geleiden, en we hebben op-
-fers moesten brengen, wo - vallen, wo - vallen, tal-
-lozen het enige Vrede was, en ons aller lieve
Dich behoorde tot een van hen.

En omdat nu de W. J. Philips een Rüs-
-singsbetrieb was - en toevluchtsoord voor veel
van onze militairen - kon Dich steeds door de
maken terugkijken, en dat is goed gedaan tot
eind 1942 en begin 1943. Toen moest Dich van de
W. J. naar Duitsland. Maar Dich was Hollander
in hart en nier, en ging niet. Hij kon onderduiken
en wel bij de schoolmeesters van mijn gedroomde
Rus: de Span. Gimbrère, die hem als een eigen zoon
behandeld hebben, en zoals Dich ze noemde: mijn
tweede Pipa en Minna.
Maar Dich was energiek, en hoewel hij geen
minnik van de dag stiek Rat, kon hij toch diep leven
niet Hollander; ook de gedachten, dat zijn presen-
-tie als plager hier stilstonden, terwijl zijn collega's
in Engeland steeds vooruit gingen, kon hij niet
verloopen. En dat is het begin van alle fellende
geweld. Tenzamen met mijn broer heeft hij plannen
gesmeed, en diverse pogingen gewaagd om weg te
-komen naar Engeland: steeds mislukt. Maar
eindelijk dan dachten ze een goede organisatie ge-
-bonden te hebben, maar raap achteraf verkerde
elementen in. Mijn broer kreeg een tip van ie-
-mand en heeft Dich nog gewaarschuwd. Maar hij wilde
daar niets van weten, het kon in mijn jongen in de
vel gelopen: 29 Juni 1943 te Apeldoorn.

Als ik daar aan terugdenk: ik heb nooit geweten dat ik
zo kom laten. Ik heb u hier de junesses maar van besparen.
Died werd diverse malen verhoord, en is in een politiek
gevangenkamp terecht gekomen te Haren, ± 10 K.M.
van ^{mijn}phis. Dit kamp is gelegen tussen Vught en Tilburg.

Het heeft een half jaar geduurd, alvorens men
het eerste levens behoeften van hem kreeg. Steeds ver-
keerde men in onzekerheid. Maar uiteindelijk dan
kreeg ik zijn eerste brief. December '43: Deze was op-
gezet, tot goeden moed en tot vertroosten op de
toekomst. Eens per maand mocht Diek mij schrij-
ven, en ik mocht hem brieven, posturen of ook pak-
ketten en twee pakketten per week. Deze verzorgde
ik dan samen met de fam. Gimbiere, om bezorgen;
want met de noodwetovereenkomst was het hier ook
slecht gesteld, maar desondanks waren onze
pakketten prima. Dan kreeg hij eens per week een
K.M. pakket, en eens per drie weken een pakket van
de burgemeester van Tilburg, Mrs. v. d.
Mortel. En zo kwam Diek niets te kort, naar ik
mij kanbaan voor was. Graag kon ik u over
de periode in Haren inthoudigen schrijven, maar
dan wordt mijn brief te lang. Dit moet ik u
even met schrijven: "Wat Diek als gevangene van
zijn medegevangene bekend heeft!" Ik heb diverse
gevangenen, die het leven mochten behouden,
gesproken. Hun dankbaarheid jegens Diek is
groot: "Hij heeft ons er steeds naar boven op ge-
holpen, als we een fysieke inwerking kregen,
en dat gebeurde nu en al te dikwijls." en dat
was het geval van kleine jongen, die mij eerst vertelde.

Diek was getalight en lichamenlijk gezond, een man,
die tegen het leven was opgewassen; zelfs onder die omstan-
digheden hield hij zijn vloot fier overeind. Diek liet zich
niet ontmoeten, ook al stonden er wel gewapende mannen
voor hem, hij kon nooit zijn overtuiging hebben prijsgegeven.

Na lang zoeken bij de prietters heeft hij
eindelijk gedaan te krijgen, dat is, ook al ondanks zijn
naast verwanten die Fredis verbleven, hem een be-
kort mocht brengen. Dit was 30 Mei '44, nadat
we elkaar haast een jaar niet gezien hadden.

U kunt dus wel begrijpen, hoe vol spanning ik er heen
ging. Ik mocht tot 40 min. bij hem zijn. Die wist
medgens iets naar af. Hij werd tussen twee gewapende
moffen binnengeleid in de waakhamer, waar ik het
te wachten. Ik heb u niet voor, die lieve goeie
Dich, wat had hij toch op zijn geweten, dat hij zo be-
waakt moest worden. Maar zijn gezicht, dat
moment van weertien pergeet ik nooit meer!!
En zoals hij er uit zag: pijnlijk, of hij daar pas met het
rolle laken was ingepakt, ik wist het daar al
laatst een jaar dat; zijn bruine sjaak had hij
te danken van het voorrecht, dat hij daar als
spartelbaar in te behoren was, en dus enige uren
per dag extra in de binnenuitlicht kon rusten,
waar ik zo dankbaar voor was, omdat het zijn
gezondheid zo ten goede kwam.

— We waren beiden gelukkig, en Dich op tin-
-nis, met wetende, dat jeer hoft daarna ons
geluk in een kon sterven en voorbij kon zijn. —
Dat was 30 Mei 1944.

En drie weken later kreeg ik een brief,
een rolloemen per volg van ons weertien, en nog
een week later zijn afscheidsbrief, de ontsluitende
bijding, dat mijn lieve Schat ter dood veroordeeld
was. Mijn reactie zal ik u maar niet beschrijven,
ik kon het ook niet kunnen, maar ik was vadeloos.
Het bleef me als iets afgrijzelijk te, ter dood veroor-
deeld, mijn lieve dappert fingen, en in gedaanten
zag ik hem al voor alle en zich alles afspelen.
Mijn een verzoek tot gratie was al ingediend
door de veroordeelden zelf en het antwoord kon
nog met 4 à 6 weken op zich laten wachten.
Erf was dus nog hoop. De rust, die uit Dich's brief
sprak, een rolloemen berusten, een rolloemen voort-
-gang, Dich, die zo graag lezen wilde en nog zo
het idealen was, dat alles was me onbegrijpelijk.
Eerst later, kon ik er - gevangene geïnterview heb,
die in het af de proces gezichten hadden, heb ik
alles goed begrepen.

Gelukkig was mijn broer juist thuis, die direct alles in
dat wettig gesteld heeft om te voorkomen. Diah van de doodstraf
te redderen - mijn broer was n.l. een van de grote illegale
werkers - De K.L.M. werd getalmeerd, de Coöperatie
van Soesterberg, twee bekende advocaten, die speciaal voor
duslijke zaken waren, hebben meegewerkt, de A.V.T.E.M.
werd in kennis gesteld, zelfs een hoge Duitker, een van de
weinigste goeie, en diversen anderen illegale werkers. Ik
zelf heb een maand verlof van Kamboor, om met mijn
advocaat overal heen te gaan. En toen alles eenmaal op
volle beenen werkte, kreeg ik een klein beetje tot rust.

Maar niettegenwoordig alles in die de vreesge-
-ste tijd voor me geweest. Steeds werd ik heen en weer ge-
-stierd, de ene dag waren de berichten gunstig, de andere
- dag was alles weer hopeloos verloren, en in die phussens
tijd zag ik mijn dappere jongen voor me, in zijn doods-
-aanvoering tot het roeien voortrokken kon worden,
- konde enig contact met degenen, die hem lief waren,
- heb alleen die grote Noord-Indische Oerwerker die, en niet wetende
- hoe er binsten zijn al menschen waren, die voor zijn
- keus rochten, en het kenne voor in de vaagschaal
- lagden. Hoe zoude ik me zelf klein en onpacdeloos
- ffen over die grote deinke bundel, die mededogenloos hun
- spannen in te voerden, om de keus van ons volk te ver-
- nietigen, en hoe kon ik mijn jongen helpen! Maar
- iedere avond, voor ik ging slapen, heb ik hem ge-
- schreven, heb ik hem roedely ingesproken, en dat hij met
- zijn strijd niet alleen was, dat hij nooit alleen was,
- dat Goffe bij hem was, en dat ik bij hem was, en dat
- er 10. talen andere waren, die zijn strijd met hem
- streden en deelden. 3 x per week bracht ik hem een
- zelf een pakket, waarvan om de inhoud enkel maar
- mit fruit bestond, periken, kersen, omdat ik veronder-
- stelde, dat hij praktisch niets door zijn keel kon
- kunnen krijgen - achteraf zagen deze tijd, om inderdelegh
- de onverschillighe wat bij was ten de bestinings gevallen was,
- van de perampenen de minste tijd mit hem gevangen
- schep te zijn geweest. Ik heb gemerkt bij de
- chere onoffen op ik hem nog een bezoek mocht
- brengen, balrochens die creasche plaats kon vinden,
- omdat ik 10 van zijn onschuld overtuigd was.

(een Duitsken moet je op zijn gevoel handelen) Maar de
Präsident, die Dich overtuigd had, en die ik zelf
diverse malen gesproken heb, was keiser met Keizerland
en Reich en overbiddelijk; zo heb ik ook wel met
het proces vernomen.

Deze tijd van Zwemmen tussen hemel en aarde
heeft ongeveer een maand geduurd. Toen was het, of de
Kon kon alle handen opening! Het officiële bericht
dat Dich naar Duitsland afgevoerd was, nam
aan bij Krefeld. De strijd was beëindigd, en
wij hadden overwonnen. Mijn jongste leefde
nog, en mijn post vertoonde op zijn gezond
gehalte en zijn jeugd, deed me de toekomst vol
goeden moed te vermoeden. Duitsland had
steeds voor andere overlieden, en de oorlog kon wel
niet lang meer duren. Dus hadden we alle reden
tot optimisme. - Ik heb te vergeten te vertellen, dat
ik gedurende die periode voor het eerst kennis heb
gemaakt met Gena Winterdijk en Mev. en Mev.
Nève, naar ik toen stiekem te gewaast ben.

At die tijd heb ik niets meer van
Dich gehoord. Van beschrijven was geen sprake.
Het enige wat ik toen voelde was: Vertroeven,
steeds meer vertroeven, dat me allen wel
weer terecht kon komen.

31 oktober 1944 werden wij bereid, na
- dat er 3 weken om ons heen gevochten was, en na
- dat er talrijke slachtoffers gevallen waren.

5 Mei '45 volghet de capitulatie van
Duitsland, en in plaats dat ik met een loot bij de
festiverende meesters' s, heb ik dien avond
gebuilt en ben ik tijdig naar bed gegaan. Het
was of mijn onderbepaamtheid me iets perried, en
hoe sterker mijn verhangen werden, hoe dichter ik
bij de dag kwam, dat ik daalt mijn geluk weer
te heropenen grijpen, hoe groter mijn angst dan
werd... Menige de dagen die volgden waren de avond
van 5 Mei, werd ik had wel optimistischer
gestemd. Er waren met onze omgeving al diverse
be doord overvloedige gewangenen te zien.

ingelud en myf buson gubent.
Een in de
Eenendertig mij de de
Nab; die in de

uit Duitsland, dank zij de Engelse roeding, men be-
-koudlijk opgedwaapt, ten het kon wel gek zijn als die
-sterke Dicht nu niet terug kwam. En juist de dag, dat
-ik volkamen over mijn ~~de~~ twijfel heen was, en het
-stellige verkomen had, dat Dicht terug kwam,
- ik herinner me nog precies mijn woorden tegen
- mijn Moeder: "Maar, Dicht komt terug, ik volk het..."
- , juist dien dag kwam iemand die droere lijdning
- brengen, dit was mijn Pers, dat Dicht de Schrift
- niet hard kunnen volhouden, en op 6 April in
- Lütkenburghausen aan long t. l. e. overleden was.
- Die afzagen voor hem bevestiging werd hij bevrijd,
- verlost uit zijn lijdens, en Dicht niet behoudt geweest,
- dat hij zijn afzagen, heeft hij naar niemand af-
- schied behoever te nemen ten is het hem gaan hem
- niet naar gevallen. Dit bericht heeft ik 10 Mei '45.
- Dicht is door zijn vrienden in Lütkenburghausen be-
-graven. Een loll. dotter, die ook in Duitsland was,
- heb ik gesproken, en die heeft Dicht tot het laatste toe be-
-spreekt, en hem steeds te denken gegeven, dat hij beter
- kon worden.

Dicht is naar ons hier gegaan; ik had me wel
- naar een leen samen met Dicht voorgesteld. Ik hield
- naar hem, zoals iedereen, die Dicht ontzette, naar hem
- moest houden. Overal waar ik kwam, bij de K. L. M.,
- bij de Condit. naar Soesterberg koppel, bij ex-ge-
-fangenen, overal werd mijn lof over hem hoe-
-gehoord. Overste Koppert heb nog tegen me:
- "U moet zorgen, dat Dicht geen gewone lucht-
- schaffers blijft, die jongen had met meer pres-
--terke!"

Wat gedurende het proces heeft Jan zich
- de dapper gedragen en is er diverse complimenten
- de gedragingen en applaus op gegeven. "Het is in
- van de mooiste processen geweest, die ik ooit heb mee-
-genwaakt." aldus de President.

Maar het heeft niet de onze ge zijn, als wij

Semarang 25-12-45

Beste Bep.

Je brief & copie van Dijk's laatste schrijven
ontvingen we de 22^e; hoe me dit op prijs stellen kan je
wel begrijpen. Want wie kan ons beter op de hoogte
stellen van Dijk zijn doen en laten, dan jij.
Je eerste schrijven hebben we tot heden niet ontvangen,
mogelijk is het in een der nog steeds bestaande
kampen blijven liggen. Ook dan wordt ons dit
hopelijk nog aangehouden, want je dit schrijven ook
naar Maffelant? we zaten daar in 't hotel tot
20 eev. Wat konden we pasagiers Holland komen
om alles wonderlijk van je te horen. Ook de kans is
meer gering, vermoedelijk wordt mijn naam een kort
verlof in Australië toegestaan, op direct weer op
jijn post te kunnen zijn, als Java weer geheel in
onze hand is. Wat en leegte liet Dijk achter,
al waren we niet bij elkaar, onze gedachten gingen
steeds naar hem uit, plannen voor verlof, alles werd
besproken in verband met Dijk. Toen de oorlog in
Holland uitbrak, weerden we it ergste en kon je
onze vrede vinden, toen het telegram uit Nieuw-
Land kwam, dat hij die dagen overleefd had.

Go stilletje meeden we toen te mogen verwachten.
dat hij keken de in tenningsjaar door een pannen.
Bep. weet je ook hoe lang Dick riek was? en hoe hij riek
ghonden heeft? Ik heb in 't kamp als veep leupeten gewacht
en menig jong vrouwtje keen kien jaan, hartverschierend
vaak, no-als de meesten aan 't leven hechten en wolden
dat de logere macht anders wilde. Kou en ook in
Duitschland goed gerompd zijn voor je kien? ik hoop
het no, het mee leven met de patiente in een laatste
lijden, op een vaak met. Wat heeft Dick weinig
vriendte gehad, het velt moer leven begon was voor
hen, toen de voolog uitbrak. Wat is het heulijde
Bep. kowel voor Dick, jou als ons, dat jij nog kowel
voor hem hebt kunnen zijn. Vertel je ook van jezelf
en van anderen Bep en wellicht heb je een foto van jullie
beiden of jou alleen, daar was je ons ook een groot
plezier mee doen. Beterlijg alles wat Dick raagpat,
interessant ons, hi. ik hoop no, dat je vunt. Bief ons
nog bereikt, stellig heb je aereu uitvoering voor
alles gescheven. en beste kind, hou je goed, wie want
spreken we ehaer kien met te lang en tijd.

Met recht hartelijke groeten, van jou
jijne jongen Dick zijn tweede vader.
J.M. Wintendijk - Wainik

Java
26/12/45

Beste Pep,

Evenals het jou kwass gevallen het zijn ons te schrijven,
is het ook voor ons moeilijk een begin te vinden.

Doch we zijn verbonden door ons beider geliefde
Died en - Died's karakter kenner - ^{heeft} wat een lief
was ~~ook~~ en dat, steeds ook onze volledige
sympathie zonder een enkel voorbehoud. Thans,
met een zelfde verdriet betrouwd, het Died met
andere verwacht hebben, dat zij je met ons in
verbinding stelde en wij met jou; ook hoewel hij
in zijn laatste brief aan jou voorstelde.

Je hebt ons dan ook een groot genegen gedson, ons een
foto: copie te zenden van zijn laatste brief. Daarmee
sprekt zo goed zijn mooi en oprecht karakter.
Hij heeft een moeilijke jeugd gehad, doch alleen
in zijn belang meende wij hem in Holland te
nemen, dat verblijf van zijn verdere opvoeding
en studie vanaf zijn 12^e jaar. Het was ^{en is nog,} nu een
maal de pers van een Indiëse loopbaan, om
je kinderen te vrag met het huiselijk leven te
maken brengen. Gelukkig heeft zijn 2de moeder
hem van zijn 15^e tot 18^e jaar leiding kunnen
geven om daarvoor, eenige jaren voor van wij
geschied, in Holland te verblijven en de voor
een jeugd van vijf jaren, te zijnen te staan.

by lang schrijven is te overnemen:
p/a RADM: Babaco
(ca ongeveer 1000 woorden)

Sourabaya 6/2 '46.

Beste Bep,

Even een berichtje, dat we moogen
7 Februari per "Bloemfontein" naar
Holland vertrekken om daar een
maand of 6 "bij" te komen. Ik
het wel voorhands dan alleen
terug gaan. Voor vrouwen is er hier
voorloopig geen plaats. We konden
eerst een tijdje naar Australië gaan
zijn, doch voor we konden vertrekken
kan dat te lang duren.

We hopen nu maar in Holland
ergens een goed pensioen te kunnen
krijgen, waarvoor we je spoedig
hopen te kunnen bereiken.

Ik heb voor mijn Maatschappij
officieel verlof en als particulier
blijf we daar bij wegen de
financien.

Holl' heb anders en mooi wa
het geweest als nu onze lieve
Died nog in leven was geweest.
Veel schrijvers er over han ik niet
doek hoop zoveel te meer

Spaerdy alles met je te kunnen
bepraken. Als jij faevally ergen
een goed pensioen weet schrijf
ons dan naar boord via het
Rode kruis.

Benit Holland schrijf ik je
wel waar we berecht zijn gekomen
en wanneer we je zullen bereiken.

Ontvang van ons drieën

de hartelijke groete

en Spaerdy tot viers

je tegeven.

Winkler